

GLOSIRAMO

Z obrobja vsakdanjosti

»MOJA HIŠA« IN »TVOJA HIŠA«

Tone
Peršak

Bilo je drugega junija v Cankarjevem domu med Zborom slovenskih kulturnih delavcev. Malo po tem, ko sem prebral referat Slovenci, Jugoslavija in slovenska kultura v luči ustavnih sprememb 1988 in, kot že večkrat, ponergal tudi na račun ZK. Očital sem ZKJ, da se tudi v lastnem okviru zavzema za centralistični koncept in zahteva enotnost ter podrejanje večini za vsako ceno, in razmišljal o dilemi ZKS, ali naj pristane na zavezo narodu in demokratičnim težnjam v neposrednem okolju ali vztraja pri načelih demokratičnega centralizma ter enotnosti in se še nadalje brezprizivno podreja sklepom, ki jih diktira večina v ZKJ in so nemalokrat v nasprotju z interesi Slovenije. Spričo velikih razlik v interesih in pogojih razvoja med jugoslovanskimi republikami sem si drznil glasno pomisliti, da bi bilo prav, ko bi ZKS vendarle nekoliko zrahljala spone s centrom in pristala na sožitje in sodelovanje z drugimi demokratičnimi skupinami in gibanji v Sloveniji v oblikovanju programov za rešitev iz krize, seveda brez kakršnihkoli vnaprejšjih zahtev, da se ji mora pri tem a priori priznati vodilna vloga in najvišja modrost.

V odmoru sem potem v razsežnem in razkošnem hodniku Cankarjevega doma kakšnih pet metrov pod zemljo naletel na funkcionarja CK ZKS, ki ga sicer cenim, ker navadno nastopa z argumenti in predvsem s podatki, ki bolj nazorno kot načelne tožbe in obtožbe pričajo o usodi slovenske kulture. Bolj za šalo kot zares sem ga vprašal, ali bo v svojem, že napovedanem nastopu polemiziral z mojim stališčem o ZK. Rekel je, da ne, potem pa presenetljivo prizadeto dodal, da bo enkrat vsem nam, ki tako radi kritiziramo, povedal, da v bistvu nimamo pravice »vtikati« se v njihove notranje zadeve. Ta napoved me je precej presenetila, vendar sem vseeno ugovarjal, češ da odnosi v ZK, o katerih sem govoril, zadevajo tudi tiste, ki nismo člani ZK, ker gre pač za razmerja, ki se neposredno kažejo tudi v razmerjih med federacijo in republikami, in ker se »notranja politika« ZK in njen program tako rekoč avtomatsko prenašata na raven družbenopolitičnega in gospodarskega sistema, kar pa seveda zadeva vse državljane SFRJ. On pa je še bolj zagreto ponovil, naj se ne vmešavam v razmere v njegovi »hiši«, in me nato še vprašal, kako bi reagiral jaz, če bi se kdo vtikal v razmere v moji »hiši«. Ni mi bilo jasno, ali s tem misli, da sem tudi jaz član kakšne stranke, ali pa morda res meri na »mojo hišo« (stanovanje in družino). Hotel sem ugovarjati, pa skoraj nisem prišel do besede, ker je še večkrat ponovil, češ s kakšno pravico da se vtikam v odnose v njegovi »hiši«, in da nam bo že povedal, kar nam gre itd.

Presenetila me je prizadetost, s katero je bilo vse to povedano, še bolj pa me je začudila prisposodba, ZK kot hiša, se pravi kot dom, celo kot družina... Kako naj bi to razumel? Da ZK pravemu komunistu pomeni isto ali celo več kot žena, otroci, starši in še kdo? Ali preprosto kot trditev,

da je komunist svoji Zvezi enako in še bolj zavezan kot družini in domu? Tretjo možnost bi pomenila, kot rečeno, obtožba, da sem tudi sam član nekakšne, čeprav neinstitucionalne politične zveze ali stranke (»moja hiša«: »tvoja hiša«).

Kakorkoli že je bila mišljena prisposodba, bistveno je sogovornikovo stališče, da kot nečlan ZK pravzaprav nimam pravice govoriti o notranjih zadevah in odnosih v ZK. Razmislek o tem, kako naj se npr. ZKS opredeli v zvezi z zahtevami večine v ZKJ po dosledni enotnosti in v zvezi s koncepti večine o nadaljnjem razvoju Jugoslavije, če so npr. ti koncepti v nasprotju z dognanji same ZKS o tem, kakšno smer bi veljalo ubrati za rešitev iz krize, naj bi mi bil torej v bistvu prepovedan. Na prvi pogled seveda z načelom, naj se ljudje od zunaj ne vmešavajo v odnose znotraj ZKS, celo ni nič narobe oziroma bi ne bilo nič narobe, če bi dejansko bil tudi jaz član kakšne zveze ali stranke, ki bi lahko volilcem ponudila svoj program in bi se potem volilci svobodno odločali za naš ali za njihov program. Toda to bi bil večstrankarski sistem, ki bi po eni strani res omogočil legalizacijo in konkurenco različnih političnih in razvojnih konceptov, ki bi si ravno zato najbrž tudi prizadevali biti čim bolj strokovno neoporečni. Po drugi plati pa bi tak sistem poleg nevarnosti, običajnih za te sisteme, in zastranitev glede na večnacionalni in kulturno in civilizacijsko zelo raznoliki sestav Jugoslavije prinesel s seboj še druge hude nevarnosti in težave. Najbolje bo torej, da razmišljanje o večstrankarskem sistemu v Jugoslaviji za zdaj opustimo in se vrnemo k izhodiščnemu problemu. Zveza komunistov različno, legalno in tudi nelegalno, v bistvu odloča o vsem v Jugoslaviji, še zlasti seveda o konceptih in programih razvoja in reform političnega in gospodarskega sistema v celoti. Naš gospodarski sistem po svojem bistvu ni plod kakšnih predvsem ekonomskih teorij, ampak je tako v osnovah kot v detajlih emanacija ideološkopolitičnega programa ZKJ in tako utemeljen na povsem neekonomskih postavah. Isto velja tudi za sistem državne uprave, za kodeks odnosov med posameznikom in kolektivom in še za marsikaj. Vse pomembnejše odločitve in predlogi so neposredno ali posredno (odločajo ljudje, ki so hkrati tudi funkcionarji organov ZKJ) preverjane z vidika programa in trenutne politike ZKJ. Vzemimo samo primer, ki ga pravkar doživljamo. Ustavne spremembe. Slovenija v večini soglasno zavrača celo vrsto predlogov, ki jih (večino le-teh) vsaj štiri druge federalne enote podpirajo ali celo zahtevajo. Seveda formalno o vsem odločajo delegati v republiški skupščini na osnovi stališč, dognanih v javni razpravi. A recimo, da v najvišjih forumih ZKJ prevlada stališče večine, da so prav te spremembe najbolj nujne. Po logiki na konferenci ZKJ uveljavljene zahteve po enotnosti in podrejanju manjšine večini bodo slovenski komunisti dolžni spoštovati mnenje večine in se zavzeti za takšne spremembe. Po štiridesetletnih izkušnjah z državo in partijo pa sploh ne dvomim, da bo naposled sprejeto takšno stališče (odtod neodločnost in taktiziranje v zvezi z referendumom o ustavnih spremembah), kakršno bo hočeš nočeš zavzela tudi ZKS. Morda bo prišlo do barantanja, do javnosti skritih kompromisov in dogovorov, a odločitev bo v bistvu vendarle sprejeta v ZK.

Zavoljo vsega tega mi ni vseeno, kaj se dogaja in kakšna so razmerja moči znotraj ZKJ. Ta ZKJ odloča o moji usodi, ne da bi ji kdaj v življenju dal mandat za to. Zato si kot državljani države, ki ji de facto vlada ZKJ, vsaj te pravice ne pustim vzeti, da lahko razmišljam tudi o frakcijskih bojih znotraj ZKJ. To pravico mi navsezadnje daje tudi dejstvo, da so prav člani

in funkcionarji ŽKJ, hkrati tudi funkcionarji državne oblasti, v skladu z nekakšno politiko ZKJ, zapeljali to državo v krizo, iz katere naj bi se po ocenah strokovnjakov izkopalni šele čez dvajset let, in to v najboljšem primeru. Ves preostanek mojih ustvarjalnih let naj bi bil potemtakem pravzaprav žrtvovan za popraviljanje napak, pri katerih nisem sodeloval. V vseh teh letih bo zelo težko izdati knjigo, kaj šele dobiti zanjo sposoben honorar, praktično nemogoče bo npr. sestiti v avto in se odpeljati na pomembno razstavo v Rim ali npr. – zasebno – na knjižni sejem v München (Frankfurt je pa sploh predaletč). Za pomembnejša tuja gledališka gostovanja Cankarjev dom ne bo imel denarja itd. Omenjam samo svoje interese, isto pa seveda velja za vso mojo generacijo in v veliki meri še za generacijo, ki šteje danes dvajset let.

Dovolite torej, tovariši, da vam kdajpakdaj vendarle pogledamo pod prste, v katerih držite nitke naših usod!

MEDNACIONALNI ODNOSI

Spoznanje, da so ob vsem drugem v hudi krizi tudi mednacionalni odnosi v Jugoslaviji, je prodrlo zdaj že tudi v zavest jugoslovanskih političnih prvakov, ki poslej podobno kot v zvezi z ekonomsko krizo, moralno krizo in z vsemi drugimi krizami mrzlično iščejo recept, kako spremeniti takšno stanje, ne da bi bilo potrebno karkoli zares spremeniti. Vendar me tokrat ne zanima to prizadevanje za spremembe, ki naj bi to sploh ne bile; zanimajo me razlogi za krizo mednacionalnih odnosov; pravzaprav celo samo vzroki za zaostrovanje te krize v zadnjem času. Poglavitno pri tem namreč gotovo ni le vzajemno nepoznavanje, kot bi nas radi nekateri prepričali, in to tudi niso razlike v mentaliteti in kulturi, saj bi se ob upoštevanju teh razlik še vedno lahko cenili in celo ljubili kot bratje, če je že treba uporabljati to besedo. Meni bi zadoščalo, če bi se med seboj spoštovali, skušali razumeti drug drugega in tolerirati razlike med nami, ki so plod različnih kulturnih in političnih tradicij, različnih civilizacijskokulturnih opredelitev itd. Predvsem pa seveda, če bi si bili pripravljene drug drugemu priznati, da imamo vsi enako pravico do vseh pravic ne glede na različno razumevanje vojaškega stanu in vojske, ženske in zakona, dela in poslovnosti in še česa. Poglavitni razlog za krizo mednacionalnih odnosov tudi niso trenutne gospodarske težave, kot nekateri upajo, res pa je, da je zavoljo nerazčiščenih gospodarskih razmerij med jugoslovanskimi narodi oziroma republikami zdaj tudi mednacionalna nestrpnost bolj neposredna. Glavni razlogi so pač v skrivnosti, ki je skrita v srcu države in deluje in . . . , kot bi dejal Shakespeare. Vendar o tem kdaj drugič. Tokrat me zanimajo samo povsem konkretni vzroki za zaostrovanje in stopnjevanje mednacionalne nestrpnosti med jugoslovanskimi narodi. Med temi je na enem prvih mest nekorektno pisanje posameznih novinarjev, še zlasti nekaterih dopisnikov, ki »obveščajo« bralce v svojih republikah o dogodkih v tej ali oni drugi republiki. To svojo oceno seveda utemeljujem v prvi vrsti z dovolj pozornim spremljanjem »poročil«, ki izhajajo o dogodkih v Sloveniji v Borbi; v Politiki in Politiki Ekspres, v revijah Nin, Danas ipd. Ravno nekateri od teh oblikovalcev javnega mnenja so najbolj zaslužni za to, da so posamezni mladi Beograjčani, kot se najbrž še mnogi spominjamo, pripravljene, da bi začeli pobijati Slovence . . . Pa pri tem sploh ne gre samo za t. i. novinarsko

etiko in tudi ne za tradicionalno kulturo poročanja, temveč največkrat za takšne prikaze razmer in dogodkov, ki so v popolnem nasprotju z idejami, v imenu katerih na videz ti poročevalci obtožujejo, obsojajo in včasih tako rekoč ovajajo posameznike, določene skupine ali celo kar ves slovenski narod. Takšno početje gotovo nima nič opraviti ne z bratstvom in enotnostjo ne z zavzemanjem za svobodo in ne s skrbjo za prihodnost Jugoslavije...

Da ne bom obtoževal na pamet, bom na kratko preresetal samo tri članke; povzetki vseh treh so bili 13. junija letos objavljeni v Delu (str. 2) in bralcu, ki bi želel mojo oceno preveriti, bo to toliko lažje storiti. Za vse tri avtorje, katerih članki so povzeti v Delu (Aleksandra Plavevska je pisala o političnih zapletih v zvezi s priprtjem Janeza Janše, Ivana Boštnerja in Davida Tasića v Politiki Ekspres, Zdravka Čičmirko-Pokrajčić v reviji Intervju, znani polemik Miroslav Lazarski pa je tokrat govoril o Slovencih za zagrebški mladinski list Polet). Tisto, kar v teh člankih in intervjujih po mojem mnenju bistveno prispeva k slabšanju mednacionalnih odnosov v Jugoslaviji, je predvsem tehnika kategoričnih trditvev in namigovanj ali celo podtikanj, ob katerih seveda povprečen bralec ne pomisli na to, da so trditve vsaj vprašljive, namigovanja in podtikanja pa tudi neskladna z novinarsko etiko. Če namreč avtorji oziroma intervjuvanci ne opozorijo bralca, da gre pri trditvah za njihovo mnenje in ne za preverjeno in dokumentirano resnico, večinski bralec v najboljšem primeru pomisli, da je spretni novinar že kako izbrskal resnico, največkrat pa se o objektivnosti trditve sploh ne sprašuje. In tako je po zaslugi Aleksandre Plavevske za mnoge bralce Politike Ekspres povsem jasno, da sta Janša in Tasić posedovala dokumente, ki pomenijo vojaško skrivnost, in da npr. Odbor za varstvo človekovih pravic pritiska na javnost, naj ne verjame v objektivnost informacij uradnih organov RSNZ in JLA. Bolje obveščeni bralec, zlasti slovenski, seveda ve, da Odbor ni nikoli trdil, da informacije pristojnih služb RSNZ in JLA niso objektivne, trdil pa je, da so pomanjkljive, skope in nezadostne. Trditvev Aleksandre Plavevske pomeni torej moralno gledano laž, vendar laž z namenom in premislekom. Kajti po takšni informaciji je razumljivo, da zlasti bralci, ki jim armada pomeni »nekaj več« od vsega drugega, obsojajo delovanje Odbora za varstvo človekovih pravic, ga obtožujejo protirevolucionarnosti in spodkopavanja sistema in zahtevajo likvidacijo Odbora. Takšno pisanje torej ni le laž, temveč je dejansko tudi podpihovanje že tako v bistvu ne le kot metoda političnega obračunavanja, temveč celo kot poziv k politiki trde roke.

V nadaljevanju svojega spisa obtožuje Aleksandra Plavevska tudi slovensko politično vodstvo, ker je »bolj ali manj (tiho) toleriralo« politiko, ki so jo »Janez Janša in njegova skupina« vnesli v slovensko mladinsko organizacijo. Ta obtožba je zelo daljnosežna. Po eni strani je Janša tu obtožen neke vrste puča znotraj ZSMS, ki naj bi ga izvedel s pomočjo nekakšne svoje subverzivne skupine, seveda ilegalne, ker pač alternativne politične grupacije za zdaj še niso dovoljene; povrh vsega pa naj bi se s tem na tihem strinjalo celo slovensko politično vodstvo, kar pomeni, da zarote zoper komunizem, JLA in Jugoslavijo – kaj takega si z malo domišljije bralec Aleksandre Plavevske zlahka predstavlja – ni koval le »izdajalec« Janša, temveč mu je pri tem asistiral kar kompletno republiško vodstvo. Za nameček Plavevska obtožuje še »nekatero slovenske intelektualce«, ki se

ne zmenijo za domnevno ogrožanje svobode drugih ljudi na ozemlju Slovenije in drugod v Jugoslaviji itd. . .

Še bolj domiselna je pravzaprav Zdravka Čičmirko-Pokrajčič v članku Senca na sončni strani Alp, ki piše, kot navaja Delo: »Janša je bil namreč v trenutku aretacije uslužbenec Mikrohitovega tozda Mikroada. Podjetje, ki ga vodi Pakistanec Jusuf Alkhatib, je bilo ustanovljeno pred dvema letoma za izdelovanje manjših računalnikov. Danes pa očitno doživlja razcvet. Pred kratkim so svečano odprli nove prostore in takrat je o pomenu Mikrohita govoril tudi Živko Pregl, izvršni sekretar CK ZKS. . .« Poskusimo zdaj prebrati še podtekst: Janša je (za enkrat še) uslužbenec Mikroade, ki jo vodi tujec iz nadvse sumljive dežele (ne pozabimo, da menda Pakistan pomaga afganistanskim kontrašem, ki se vendarle borijo tudi zoper komunizem). To sumljivo podjetje, ki ga vodi tujec, je moč uvrstiti v industrijsko področje postindustrijske dobe (pri nas pa so za zdaj še vedno v ospredju ideali industrijske revolucije) in izjemno dobro posluje; podpira pa ga očitno celo sam CK ZKS. Imamo torej verjetnega izdajalca, imamo firmo, ki ni povsem po okusu Jugoslavije, in tujca na čelu te firme in kolaboracionizem političnega vodstva. Nauk: Ostanimo, kjer smo in kaj smo in ne dovolimo tujcem in tujemu kapitalu v deželo, kajti to vodi v korupcijo, v veleizdaje in ne nazadnje v propad. Ostanimo idejno čisti, pa četudi revni. . .

Za nameček pa še dva citata iz odgovorov Miroslava Lazanskega, kakor jih navaja Delo: »Slovensko vodstvo se ni strinjalo z ocenami vojnega sveta o specialni vojni, čeprav sta tudi predsedstvi države in partije dali enako oceno kot vojni svet. Zanimivo je, da partijsko vodstvo ene republike ne izvaja odločitev zveznega vodstva partije in države, pri katerih je sodelovalo, prostovoljno ali ne.« Recimo, da so bile ocene v zveznih organih res takšne, kot pravi Lazanski, in recimo, da so bile sprejete z večino glasov, torej brez glasov predstavnikov Slovenije. Vodstvo po ustavi suverene države Slovenije po mnenju Lazanskega v nobenem primeru nima pravice do lastnega mnenja o razmerah na svojem lastnem teritoriju! To vodstvo sme, kot vse kaže, samo ubogati in soglašati z ocenami in diktati centra. In še pravi Lazanski: »Te dni, ko so bili mulci na ulici, je imel komandant pogovor s sekretarjem RSNZ Ertlom. Menda sta se posvetovala, kaj storiti, če mulci pridejo pred kasarne in začnejo napadati vojake.« O »mulcih« je bilo že dovolj povedano drugod. Tokrat je treba opozoriti le še na navidezno prostodušni slog Miroslava Lazanskega, ki pripoveduje to reč tako, kot da za slovenske razmere ne bi bilo prav nič nenavadno, če bi »mulci« najbrž s fračami in lesenimi sabljami napadli kasarne širom po Sloveniji. Nato celo navede na videz zelo hud napad civilistov (»z verigami«) na vojake. Zanimivo pa je, da se Lazanskemu ni zdelo vredno javno omiliti svoje ocene, ko je najbrž tudi on prebral, da je v Ptujju šlo v bistvu za pretep med vojaki, v Novem mestu pa celo za napad oficirja na civilnega miličnika.

S takšnim pisanjem Plavevska, Zdravka Čičmirko-Pokrajčič in Lazanski gotovo nič ne prispevajo ne k bratstvu in enotnosti ne k razumevanju med našimi narodi ne k demokratizaciji in tako tudi k višji kulturni stopnji odnosov v Jugoslaviji. Nasprotno: s takšnim pisanjem spodbujajo nestrpnost in praktično spodjedajo Jugoslavijo, seveda demokratično Jugoslavijo kot federacijo enakopravnih narodov in narodnosti in kot državo svobodnih državljanov.